

GRAŻYNA KRZYMINIEWSKA*

Poznań

**ZNACZENIE EDUKACJI DLA STRATEGII ROZWOJU PODMIOTÓW
EKONOMII SPOŁECZNEJ**

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna, edukacja

STRESZCZENIE

W artykule skoncentrowano uwagę na edukacji jako ważnym obszarze wsparcia ekonomii społecznej, za pomocą której można kształcić interesariuszy działalności społeczno-gospodarczej. Wskazano na proponowane kierunki kreowania procesu kształcenia, świadomego oddziaływania na poszczególne zbiorowości społeczne poprzez upowszechnienie aksjologii ekonomii społecznej i wyposażenie interesariuszy w określone kompetencje oraz omówiono projekt Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w zakresie działań edukacyjnych służących wsparciu strategii rozwoju ekonomii społecznej w Polsce.

Wprowadzenie

Działalność podmiotów ekonomii społecznej ma długą i uznaną tradycję, która we współczesnych warunkach społecznych i ekonomicznych przeżywa prawdziwy renesans. Nie zmienia to faktu, że wokół pojęcia ekonomii społecznej¹ i działalności samych podmiotów trwa dynamiczna dyskusja. Można w niej zauważyć dwa główne nurty: pierwszy związany z prawno-organizacyjnymi aspektami ekonomii społecznej, drugi – z podejściem normatywnym, koncentrującym

* Grażyna Krzyminiewska, prof., dr hab., Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, e-mail: grazy-na.krzyminiewska@ue.poznan.pl.

¹ Bardzo ogólnie przyjmując, ekonomia społeczna rozumiana jest jako działalność gospodarcza, która łączy w sobie cele społeczne i ekonomiczne, czy też inaczej – realizująca cele społeczne metodami gospodarczymi.

uwagę na zasadach, na jakich opiera się ich działalność. Ścieranie się różnych stanowisk i podejść teoretycznych stanowi intelektualną podstawę dla tworzenia polskiego modelu ekonomii społecznej. Niezależnie od skali i zakresu polemik faktem stało się istnienie niemal stu tysięcy² różnych podmiotów ekonomii społecznej, co wskazuje na jej znaczący rozwój i zdejmuje odium „peryferyjnej działalności”. W tej sytuacji uzasadnione staje się zwrócenie uwagi na te elementy, które powinny wesprzeć rozwój podmiotów ekonomii społecznej.

W przekonaniu autorki niniejszego tekstu jednym ze znaczących elementów wspierających rozwój ekonomii społecznej jest szeroko pojęta edukacja, za pomocą której można wyjaśniać istotę ekonomii społecznej oraz kształcić interesariuszy. Celem artykułu jest wskazanie kierunków kreowania procesu kształcenia, świadomego oddziaływania edukacyjnego poprzez adekwatne instrumenty kierowane do poszczególnych zbiorowości społecznych. Upowszechnienie aksjologii ekonomii społecznej, a jednocześnie wyposażenie interesariuszy w określone kompetencje umożliwiające podmiotowe poruszanie się w jej obszarze, pozwoli na bardziej adekwatne realizowanie jej celów.

Rozwój podmiotów ekonomii społecznej w kontekście teorii wyboru publicznego

Jeśli uznajemy, że ekonomia społeczna winna stać się częścią strategii rozwoju społeczno-gospodarczego, to zakładamy, że dokonujemy świadomego wyboru celów i instrumentów służących ich realizacji. Pojęcie rozwoju nie jest wprawdzie jednoznaczne, jest różnorodnie definiowane, ale istnieje zgoda co do tego, że wiąże się ze zmianami zachodzącymi w pewnej przestrzeni i czasie, zmianami zarówno o charakterze jakościowym, jak i ilościowym, które udoskonalają istniejące zjawiska ważne z punktu widzenia aspiracji i oczekiwań społecznych³. Podejmujemy więc określone decyzje odnośnie do tego, jakie cele winny być realizowane – dokonujemy pewnego wyboru.

Teoria wyboru publicznego jest znaczącym nurtem współczesnej ekonomii, który, wykorzystując założenia metodologiczne i narzędzia ekonomii, pozwala na analizę zachowań ludzi w działalności o charakterze politycznym i innych

² *Sprawozdanie z funkcjonowania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za lata 2010 i 2011*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2012, s. 9–12.

³ K. Krzysztofek, M.S. Szczepański, *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002, s. 9–23.

dziedzinach sfery publicznej⁴. Cechą charakterystyczną teorii wyboru publicznego jest rozszerzenie analizy na nowe obszary, które dotychczas nie były podejmowane przez ekonomię neoklasyczną. Za przyjęciem podstaw teoretycznych teorii wyboru publicznego przemawia fakt, że tematyka może być przydatna do rozwiązywania problemów w gospodarce poddawanej przekształceniom oraz analizowaniu roli instytucji jako ograniczeń nakładanych na zachowania jednostek w zbiorowości⁵. Można ją zaliczyć do ekonomii instytucjonalnej, badającej głównie problem kształtowania instytucji w sferze polityki, a przecież jakoś tych instytucji decyduje o efektywności funkcjonowania także w sferze ekonomicznej.

W naukach społecznych rozwijany jest z kolei nurt zwany teorią wyboru społecznego, mający wiele wspólnych elementów z teorią wyboru publicznego. Teoria wyboru społecznego jest jedną z kilku teorii, które wyłoniły się z teorii decyzji i zajmują się rozwiązywaniem problemu decyzji w szczególnych warunkach. Jest teorią normatywną, której celem nie jest opis rzeczywistości, ale analiza modeli idealizacyjnych. Jej zadaniem jest ustalenie rozwiązań normatywnych, optymalnych, spełniających postulowane warunki. Pojawia się tu problem relacji pomiędzy rozwiązaniami normatywnymi a rzeczywistością⁶. Teoria wyboru publicznego, wykorzystując dorobek teorii wyboru społecznego, rozwija się w kierunku teorii opisowo-wyjaśniającej i predyktywnej, korzysta z badań empirycznych i stanowi podstawę decyzji strategicznych i planistycznych, jest jednocześnie ważnym źródłem wiedzy o mechanizmach i prawidłowościach funkcjonowania społeczeństwa⁷. Ważnym punktem zainteresowań teorii wyboru publicznego jest obszar decyzji politycznych, kształtowania się porządku publicznego i mechanizm dostarczania dóbr publicznych⁸.

⁴ Odwołanie się do teorii wyboru publicznego jest konsekwencją przyjmowania przez autorkę założenia, że poprzez edukację można kreować pewne – uznane za pożądane społecznie – zjawiska. Por. *Kreowanie kultury ekonomicznej Polaków elementem strategii rozwoju społeczno-gospodarczego*, „Kultura i Edukacja” 2013, nr 4 (97), s. 24–39.

⁵ J. Miklaszewska, *Filozofia a ekonomia. W kręgu publicznego wyboru*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001, s. 24.

⁶ G. Lissowski, *Problemy i metody teorii wyboru społecznego*, w: *Elementy wyboru społecznego*, red. G. Lissowski, Scholar, Warszawa 2001, s. 39.

⁷ J. Wilkin, *Teoria wyboru publicznego – homo oeconomicus w sferze polityki*, w: *Teoria wyboru publicznego. Wstęp do ekonomicznej analizy polityki i funkcjonowania sfery publicznej*, red. J. Wilkin, Scholar, Warszawa 2005, s. 12.

⁸ Jak twierdzi Justyna Miklaszewska, teoria wyboru publicznego dostarcza narzędzi do opisu politycznej i gospodarczej transformacji ustrojowej w Polsce, a w ostatnich latach w krajach

Wyzwania dla edukacji

Przyjmując takie podstawy teoretyczne i zakładając, iż budowanie strategii nakłada obowiązek formułowania długookresowych celów i wyboru działań umożliwiających realizację przyjętych priorytetów, można uznać, że edukacja dla rozwoju podmiotów ekonomii społecznej powinna odbywać się na kilku płaszczyznach. Zwracam tu uwagę wyłącznie na dwie kwestie:

- a) modyfikację kształcenia w programach ekonomii,
- b) podniesienie kompetencji ekonomicznych wśród założycieli i kadry zarządzającej podmiotami ekonomii społecznej.

Odnosząc się do kwestii pierwszej, niewątpliwie należy podjąć refleksję nad sposobem uprawiania ekonomii jako nauki oraz kształceniem ekonomistów. Chodzi o to, iż we współczesnym świecie, również w Polsce, edukacja ekonomistów na poziomie wyższym oparta jest na dominacji paradygmatu ekonomii neoklasycznej przy zdecydowanie skromniej reprezentowanych innych nurtach ekonomii. Mamy do czynienia z dość jednostronnym przygotowywaniem przyszłych kreatorów życia gospodarczego (także społecznego i politycznego), co może niekorzystnie odbijać się na spostrzeganiu, ocenach i podejmowanych przez nich działaniach. Mówiąc wprost, może to paradoksalnie negatywnie zaważyć na poziomie innowacyjności operujących w praktyce życia społeczno-gospodarczego oraz osłabiać wrażliwość społeczną i gotowość do realizacji przedsięwzięć niewyznaczonych przez wyuczony sposób rozumienia ekonomii. Niezbędne staje się poszerzenie wykształcenia wśród studentów ekonomii (ale także w ramach tego przedmiotu studentów kierunków nieekonomicznych) o inne paradygmaty. Nie chodzi tu wyłącznie o odrzucenie „monopolu” nurtu uznanego za „najwłaściwszy”, ale możliwość zwiększenia kompetencji absolwentów pozwalającą na bardziej krytyczne podejście do otaczającego świata.

Jeśli chodzi natomiast o kwestię drugą, to oczywiste jest, że rozwój działalności ekonomii społecznej, osiąganie przez jej podmioty zakładanych celów stanie się bardziej efektywne, jeśli w strategiach jej rozwoju położony zostanie nacisk na to, by kreatorzy tej części działalności gospodarczej dysponowali profesjonalną wiedzą. Realizacja celów, zadań, funkcji podmiotów ekonomii społecznej jest możliwa wówczas, gdy wiedza i umiejętności twórców i zarządzających będą na tyle znaczące, by podmioty te mogły dobrze funkcjonować

Europy Środkowej sprawdziły się głównie jej założenia, w tym przede wszystkim przekonanie o konieczności stworzenia instytucjonalnych podstaw działania wolnego rynku, kapitalistycznej gospodarki i liberalno-demokratycznej polityki. J. Miklaszewska, *Filozofia a ekonomia...*

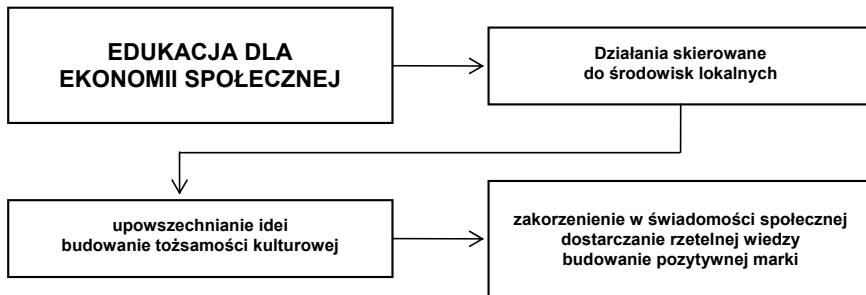
w środowisku lokalnym. Rozwój ekonomii społecznej wymaga bowiem szeregu kompetencji zawodowych i społecznych zarówno wśród tych, którzy zakładają i rozwijają podmioty ekonomii społecznej, jak i podniesienia świadomości społecznej w tym zakresie, które pozwoli na aktywne i podmiotowe oddziaływanie na otoczenie społeczne. Służyć temu powinny zarówno studia wyższe I i II stopnia, które w określonych modułach kształcenia powinny zawierać treści związane z ekonomią społeczną, ale przede wszystkim studia podyplomowe. Chodzi bowiem o to, by obok zaangażowania i pasji charakterystycznej dla znacznej części osób działających w tej sferze cechowała ich profesjonalna wiedza ekonomiczna. Jest to tym istotniejsze, że często w podmiotach ekonomii społecznej pracują osoby bez wykształcenia ekonomicznego, dla których może stanowić to utrudnienia w praktyce codziennych działań. Dlatego też studia podyplomowe, w których znajduje się problematyka z zakresu teorii ekonomii, finansów publicznych, zarządzania finansami, zarządzania organizacją, zarządzania zasobami ludzkimi, ale także marketingu przedsięwzięć społecznych czy różnych aspektów prawa, stają się szansą na nabycie ważnych kompetencji dla efektywnego działania podmiotów ekonomii społecznej. Studia podyplomowe mogą również służyć upowszechnianiu dobrych praktyk w działalności podmiotów ekonomii społecznej poprzez wymianę doświadczeń⁹.

Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej – strategia rozwoju

Dostrzeżenie roli i znaczenia edukacji w kreowaniu dobrych warunków dla rozwoju ekonomii społecznej znalazło swój wyraz w przygotowywanym Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej¹⁰. Dokument ten definiuje zakres działań edukacyjnych przeznaczonych do realizacji do roku 2020. Założenia strategiczne obejmują dwie bardzo ważne sfery, a mianowicie obszar edukacyjny, którego celem jest przede wszystkim program budowania świadomości społecznej głównie w środowisku lokalnym (rysunek 1) oraz kształtowania postaw młodego pokolenia poprzez edukację szkolną i pozaszkolną (rysunek 2).

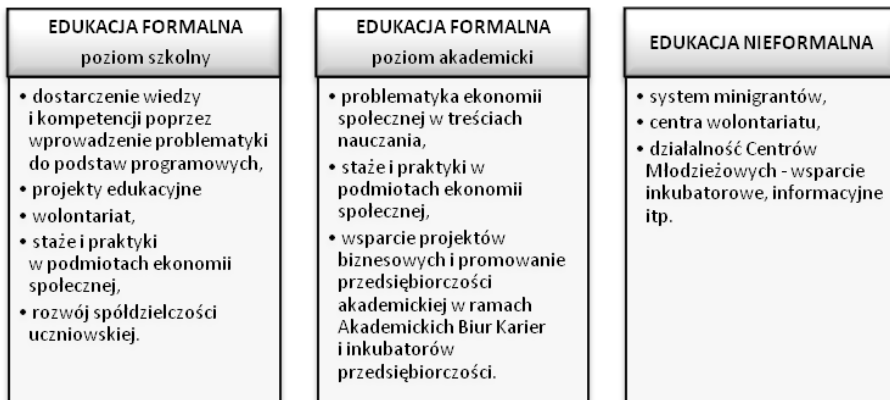
⁹ Autorka odwołuje się tu także do własnych doświadczeń w realizacji takich studiów dla osób pracujących w podmiotach ekonomii społecznej (studia w ramach Zintegrowanego Systemu Wsparcia Ekonomii Społecznej).

¹⁰ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej jest dokumentem przygotowywanym przez Zespół ds. rozwiązań systemowych i ma charakter operacyjno-wdrożeniowy, ustanowiony w celu realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju – Strategii Rozwoju Kraju 2020 oraz Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego, a także innych strategii rozwoju.

Rysunek 1. Edukacja skierowana do środowisk lokalnych

Źródło: Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, Zespół ds. rozwiązań systemowych, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2012, s. 74–75.

Rysunek 2. Edukacja skierowana do młodego pokolenia

Źródło: Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej, Zespół ds. rozwiązań systemowych, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2012, s. 75–78.

W pierwszym przypadku zakłada się długofalowe działania mające na celu świadome kreowanie poglądów i postaw odnoszących się do idei, celów i działalności podmiotów społecznych. Konieczna staje się tu nie tylko popularyzacja, wskazywanie możliwości funkcjonowania w gospodarce społecznej, ale przede wszystkim promowanie w środowiskach lokalnych zasad opartych na wspólnotowości i solidarności społecznej. Celem jest upowszechnienie idei, na których

opiera się istota ekonomii społecznej, by znalazła ona trwałe miejsce w świadomości społecznej. Jest to możliwe wyłącznie w przypadku, gdy instytucje działające w środowisku lokalnym (instytucje rynku pracy, samorządy, instytucje kultury, media) wypracują adekwatny także dla potrzeb danego środowiska program promujący ten obszar działalności. W omawianej strategii zakłada się między innymi wspieranie badań i publikacji historycznych upowszechniających wiedzę o polskiej tradycji ekonomii społecznej oraz wsparcie dla lokalnych inicjatyw.

Mamy tu do czynienia z podejmowaniem takich działań, które ułatwiłyby tworzenie pozytywnego wizerunku ekonomii społecznej, pozwalając na wykreowanie jej pozytywnej marki. Chodzi zarówno o to, by pokazać, jakie szanse stwarza ekonomia społeczna, ale także by poprzez jej działalność oddziaływać na postawy konsumenckie, budować świadomość korzyści integracji i spójności środowiska lokalnego. Działania skierowane do środowisk lokalnych muszą jednak obejmować system informacji, szkoleń, doradztwa adresowany do podmiotów i instytucji środowiska lokalnego, a przede wszystkim liderów tego środowiska.

Z punktu widzenia budowania tożsamości kulturowej, w której idee i zasady ekonomii społecznej stanowiłyby jej trwałą część, niezbędne jest wdrożenie do programów oświatowych treści, które byłyby skierowane bezpośrednio do młodego pokolenia. Obecnie w edukacji szkolnej mamy do czynienia z programami zawierającymi treści związane z ekonomią, przedsiębiorczością, wiedzą o mechanizmach rynkowych itp. Wprowadzana na różnych szczeblach edukacji, dostosowana do poziomu percepcyjnego odbiorców wiedza promuje rozwój tych cech osobowości, które są istotne w kontekście przedsiębiorczości, kreatywności, inicjatywy, chęci podejmowania ryzyka i odpowiedzialności. Celem jest umożliwienie już na wstępnym etapie nauki kontaktu ze środowiskiem biznesowym, wskazanie roli przedsiębiorców dla społeczności lokalnych, podnoszenie świadomości wśród uczniów na temat możliwości rozwoju i kariery. Tutaj natomiast wskazuje się na konieczność poszerzania kształcenia młodego pokolenia. Autorzy omawianej strategii uznają, że „przygotowanie na etapie przedzawodowym dostarczające wiedzy i kompetencji oraz przede wszystkim znajomości zasad postępowania i procedur demokratycznego zarządzania przedsiębiorstwem jest kluczowe dla dalszego rozwoju młodzieży. To właśnie na tym etapie edukacji w dużym stopniu tworzą się podstawy kapitału społecznego, które mogą stać się podstawą nie tylko aktywności w sektorze ekonomii społecznej, ale także szeroko rozumianej przedsiębiorczości”¹¹.

¹¹ *Ibidem*, s. 75.

Dlatego też do istniejących programów edukacyjnych sugeruje się wprowadzenie treści bezpośrednio związanych z ekonomią społeczną zarówno w zakresie wiedzy, ale przede wszystkim konkretnych działań, takich jak: odbudowywanie idei spółdzielczości uczniowskiej, organizacja wolontariatu, praktyk zawodowych w podmiotach ekonomii społecznej czy wsparcie poprzez inkubatory przedsiębiorczości akademickiej tych, którzy zamierzają rozpocząć tego typu działalność. Wymaga to jednak włączenia tematyki ekonomii społecznej do treści edukacyjnych na poziomie akademickim – zarówno na kierunkach ekonomicznych, jak i nieekonomicznych.

Należy jednoznacznie uznać, że edukacja na rzecz ekonomii społecznej skierowana do młodego pokolenia pozwoli na budowanie kapitału społecznego – jednostek aktywnych, odpowiedzialnych społecznie, a także świadomych procesów ekonomiczno-społecznych. To również nabycie przez daną generację umiejętności zespołowego działania, wyłanianie naturalnych liderów, utrwalanie postaw przedsiębiorczości, tak niezbędne we współczesnych warunkach społeczno-gospodarczych.

Podsumowanie

Zarysowana powyżej rola działań edukacyjnych wspierających rozwój ekonomii społecznej jest w przekonaniu autorki niezmiernie ważna zarówno w kontekście realizacji zakładanych celów krótko-, jak i długoterminowych. Dostarczenie wysokiej jakości wykształcenia dla osób już działających w ramach podmiotów ekonomii społecznej, tym, którzy mogą taką działalność podjąć w przyszłości, oraz stworzenie poprzez edukację przyjaznego dla ekonomii społecznej otoczenia społecznego jest wartością samą w sobie, ale jednocześnie pozwoli na poszerzenie ich instrumentów działania. Ważne jest jednak, aby poprzez różne ścieżki edukacyjne podnosić wrażliwość społeczną, ułatwiać akceptację dla takiej działalności. Działania edukacyjne mogą stworzyć to, co dla autorów omawianego powyżej dokumentu strategicznego było nadrzędnym celem, a mianowicie prowadzić do „promowania tradycji oraz fundamentalnych zasad, takich jak solidarność społeczna, wspólnotowość, kooperacja i przedsiębiorczość”. Rozwój ekonomii społecznej „zależy od upowszechniania tych zasad w społeczeństwie”¹².

¹² *Ibidem*, s. 74.

Bibliografia

- Sprawozdanie z funkcjonowania ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za lata 2010 i 2011*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2012.
- Krzyminiewska G., *Kreowanie kultury ekonomicznej Polaków elementem strategii rozwoju społeczno-gospodarczego*, „Kultura i Edukacja” 2013, nr 4 (97).
- Krzysztofek K., Szczepański M.S., *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2002.
- Miklaszewska J., *Filozofia a ekonomia. W kręgu publicznego wyboru*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2001.
- Lissowski G., *Problemy i metody teorii wyboru społecznego*, w: *Elementy wyboru społecznego*, red. G. Lissowski, Scholar, Warszawa 2001.
- Wilkin J., *Teoria wyboru publicznego – homo oeconomicus w sferze polityki*, w: *Teoria wyboru publicznego. Wstęp do ekonomicznej analizy polityki i funkcjonowania sfery publicznej*, red. J. Wilkin, Scholar, Warszawa 2005.

**THE MEANING OF EDUCATION TO THE DEVELOPMENT STRATEGIES
OF SOCIAL ECONOMY ENTERPRISES**

Keywords: social economy, education

SUMMARY

The paper *The Meaning of Education for Development Strategies of Social Economy Enterprises Focuses* on education as significant support for social economy. It enables education of stakeholders of this socio-economic activity. The paper outlines the proposed directions of creating the education process, conscious effect on social communities through dissemination of the axiology of social economy and equipping the stakeholders with definite competences. It also discusses the project of the National Programme of Social Economy Development with regard to education activities which are to support development strategy of social economy in Poland.